

Povojnové aktivity Stjepana Tomislava Poglajena – Kolakoviča vo svetle vatikánskej diplomacie (1946 – 1959)

BEÁTA KATREBOVÁ BLEHOVÁ

Post-war Activities of Stjepan Tomislav Poglajen – Kolakovič in the View of the Vatican Diplomacy (1946 – 1959)

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2025.16.1.86-100>

ABSTRACT: In the context of the emerging communist regime and its anti-religious crusade in the post-war Czechoslovakia, the Croatian priest Stjepan Tomislav Poglajen, also known as Kolakovič, is a well-known personality in Slovakia. Although he was active in Slovakia only for a short time, his lay apostolate as well as his activities towards the establishment of the informal community *Rodina* (Family) left a lasting mark and influenced a significant part of young Catholics. On the other hand, however, it should be pointed out that he is perhaps one of the most mystified figures of the twentieth century, while incredibly little is known about his real life, especially in the post-war period. Adding to the mystification is the fact that it was a conscious part of Kolakovič's lifestyle after he left the Jesuit order in 1943. For a better understanding of the post-war fate of Tomislav Kolakovič, the archival sources from the Historical Archives of the Vatican Secretariat of State relating to the post-war pontificate of Pope Pius XII are therefore of great importance. The paper relies in principle on these archival sources, which are not only an interesting and relevant source (mostly reports of Vatican diplomats, nuncios, internuncios and apostolic delegates from the countries where Kolakovič stayed during his many foreign trips), but on the basis of these documents it is possible to reconstruct the post-war activities of the Croatian priest between 1946 and 1959 in considerable detail and thus to obtain a comprehensive and accurate portrait of his life.

Keywords: Holy See, Pius XII, Stjepan Tomislav Poglajen – Kolakovič, Communism, Slovakia.

Chorvátsky kňaz Stjepan Tomislav Poglajen, známy aj ako Kolakovič¹, je na Slovensku pomerne známou osobnosťou v kontexte nastupujúceho komunistického

¹ Stjepan Tomislav Kolakovič-Poglajen (8. 9. 1906, Podgorač, Chorvátsko – september 1990, Paríž?) – Základné vzdelanie nadobudol v ľudovej škole v Čepine, v r. 1916 – 1922 navštevoval reálne gymnázium v Osijeku. Do noviciátu Spoločnosti Ježišovej vstúpil 14. 8. 1922, následne študoval na arcibiskupskom gymnáziu v Travníku. Filozofické štúdiá absolvoval vo Valse (Francúzsko). Po návrate do Záhrebu pôsobil ako redaktor katolíckeho časopisu *Život* a vykonával apoštolát medzi mládežou a robotníkmi. Teológiu študoval na univerzite Leuven (Belgicko). 24. 8. 1935 prijal kňazskú vysviacku. Tretiu aprobáciu získal v Tronchiennes (Belgicko). Vyučoval sociológiu na Filozofickom inštitúte v Jordanovaci. Po vzniku Chorvátskeho štátu sa dostal do konfliktu s vládou mocou a pred hroziacim za-

režimu a jeho proticirkevného a protináboženského ťaženia. Hoci na Slovensku pôsobil len veľmi krátko, jeho laický apoštolát, ako aj aktivity smerujúce k založeniu neformálneho spoločenstva Rodina, zanechali trvalú stopu a ovplyvnili časť mladých katolíkov, ktorých si jeho nepochybne charizmatická postava dokázala získať. Na druhej strane ale treba poukázať na skutočnosť, že patrí medzi azda najviac mystifikované postavy dejín 20. storočia, pričom o jeho skutočných

tknutím ušiel do Splitu, okupovaného talianskymi vojskami. Tu zotrval od leta 1941 až do odchodu na Slovensko na jeseň 1943. Vycestovacie vízum získal pomocou slovenského vyslanca v Záhrebe Jozefa Ciekra. 31. 5. 1943 bol vylúčený zo Spoločnosti Ježišovej. Vedenie rehole odôvodnilo vylúčenie nedostatkom disciplíny a nerešpektovaním cirkevných autorít. Vylúčeniu z rehole predchádzali Kolakovičove žiadosti o vystúpenie, ktoré odôvodňoval potrebou apoštolátu Ruska. (*De facto* bol vyradený zo zoznamu jezuitov chorvátskej provincie na vlastnú žiadosť.) Svätá stolica ho však žiadnou misiou ohľadom Ruska nepoverila. V r. 1943 – 1946 pôsobil na Slovensku, kde organizoval laický apoštolát. Z jadra jeho stúpenčov sa vytvorila neformálna skupina Rodina, neskôr perzekvovaná komunistickým režimom. Na Slovensku nepožíval dôveru celého biskupského zboru, osobitne vojenského vikára, biskupa Michala Buzalku, ktorý ako jediný slovenský biskup sídlia v Bratislave mohol zblízka pozorovať Kolakovičove aktivity. Po vypuknutí povstania odišiel z Bratislavy do Banskej Bystrice, kde sa ubytoval v rezidencii biskupa Andreja Škrábika. Zimu 1944/1945 strávil v horách v prítomnosti partizánov Kaličenkovej jednotky, nebol však súčasťou ozbrojenej rezistencie. Po prechode frontu odišiel najprv do Maďarska. V apríli 1945 sa vrátil do Košíc, kde dočasne sídlili slovenské orgány, československá vláda, ako aj sovietske orgány. Nedá sa s presnosťou určiť, s kým sa Kolakovič zo sovietskych orgánov stykal. Začiatkom mája 1945 sa spolu so štábom 4. ukrajinského frontu dostal do Sovietskeho zväzu, pravdepodobne ale len na Podkarpatskú Rus, resp. mesto Černovica v Bukovine. V júni sa vrátil späť do Československa, krátky čas sa zdržal v Košiciach, Ružomberku a Bratislave. V októbri odcestoval do Prahy na kongres medzinárodného hnutia katolíckeho študentstva Pax Romana. V novembri vycestoval s odporúčaním ministra pošty a li doveckého politika Františka Hálu do Ríma. Ubytoval sa v kolégiu Nepomucenum. Vrátil sa späť do Československa, kde bol 18. 1. 1946 zatknutý VI. odborom Povereníctva vnútra SNR. Vatikánsky Štátny sekretariát a aj Kongregácia pre východnú cirkev boli o jeho zatknutí cez chargé d'affaires Raffaela Forniho informované. Vyšetrovaný bol v Prahe Zemským odborom bezpečnosti II. Počas vyšetrovania z neho ministerstvo vnútra vykonštruovalo „vatikánskeho špióna“. Napriek propagandistickému využitiu tzv. Kolakovičovej aféry bol napokon 29. 6. 1946 prepustený na slobodu a trestné stíhanie bolo pozastavené. Začiatkom augusta 1946 odcestoval repatriačným vlakom do Belgicka a do Československa sa už nikdy nevrátil. Pozri bližšie LETZ, Róbert. Kolakovič-Poglajen, Stjepan Tomislav. In PAŠTEKA, Július a kol. *Lexikón katolíckych a kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, s. 699 – 701; SLEPČAN, Peter. Príspevok Slovenska prenasledovaným kresťanom v ZSSR v rokoch 1939 – 1945. Prípady Tomislava Kolakoviča. In ADAM, Anton (zost.). *Mária – Matka v každej dobe*. Zborník vedeckých príspevkov. Žiar nad Hronom : APRINT, s. a., s. 304 – 319; JABLONICKÝ, Jozef. Tomislav-Poglajen Kolakovič na Slovensku 1943 – 1946. In *Slovenské Rozhlady*, 1996, roč. 3, č. 8, s. 90 – 116; SLEPČAN, Peter – LETZ, Róbert. *Krížom k svetlu. Život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Trnava : Dobrá kniha, 2011, s. 378 – 381. Pozri tiež Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i rapporti con gli stati e le organizzazioni internazionali (ďalej ASRS), fond (ďalej f.) Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (ďalej AA.EE.SS.), Pontificato di Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, položka 215, list generálneho vikára SJ De Boynesa Montinimu, 4. 4. 1946 (potvrdenie o vylúčení Kolakoviča zo SJ), list chargé d'affaires Raffaela Forniho Štátnemu sekretariátu z 19. 1. 1946, v ktorom oznamoval zatknutie Kolakoviča. V liste Forni tvrdil, že Kolakovič nebol zatknutý políciou, ale Obranným spravodajstvom (OBZ), ktoré podliehalo NKVD. Pozri tiež Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Europea (ďalej ASMAECI), f. Ambasciata presso La Santa Sede (1941 – 1946), šk. 180, položka 12 (Cecoslovacchia), správa Tacoliho ústrediu, 10. 7. 1946, č. 1453/829.

životných osudoch, najmä v povojnovom období, sa vie až neuveriteľne málo. Táto skutočnosť vyplýva z faktu, že o jeho živote bolo publikovaných len niekoľko štúdií podložených archívnym výskumom.² Ostatné publikácie zachytávajúce jeho účinkovanie na Slovensku, resp. v povojnovom Československu, majú spomienkový charakter, a preto sú skôr subjektívnym zdrojom.³ K mystifikácii Kolakovičovej osoby prispeli spomienky samotného Kolakoviča, ktoré prerazprával americkej novinárke Grette Palmer a ktoré vyšli ako kniha s názvom *Through God's Underground* (Božie podzemie) v roku 1949.⁴ Kniha je však plná nepresností a zavádzajúcich údajov, ktoré nekorešpondovali s realitou.⁵ K mystifikácii prispieva aj fakt, že bola vedomou súčasťou Kolakovičovho životného štýlu po jeho odchode z rehole jezuitov.⁶ Pre lepšie poznanie povojnových osudov Tomislava Kolakoviča majú preto archívne pramene pochádzajúce z Historického archívu vatikánskeho Štátneho sekretariátu týkajúce sa len nedávno sprístupneného pontifikátu pápeža Pia XII. veľký význam. Predmetný materiál sa v zásade opiera práve o tieto pramene, ktoré sú nielenže zaujímavým a relevantným zdrojom (zväčša ide o správy vatikánskych diplomatov, nuncií a apoštolských delegátov z tých krajín, v ktorých sa Kolakovič počas svojich mnohých zahraničných ciest nachádzal), ale na ich základe je možné pomerne podrobne rekonštruovať povojnové aktivity chorvátskeho kňaza v rokoch 1946 – 1959 a získať tak ucelený a presný obraz o jeho životných osudoch.

Kolakovič po prepustení z vyšetrovacej väzby 9. júla 1946 navštívil talianske vyslanectvo v Prahe, kde v prítomnosti vyslanca a splnomocneného ministra talianskej vlády v Československu Alfonsa Tacoliho viedol dlhší rozhovor. Talianskemu diplomatovi vysvetlil, že v prípravnom konaní vyšetrovacieho procesu bol zbavený všetkých obvinení. Sudca, ktorý mu príkaz na prepustenie oznámil, mu zároveň odporučil, aby urýchlene opustil Československo vzhľadom na to, že bezpečnostné orgány by mohli prijať nové opatrenia na obmedzenie jeho slobo-

² V slovenskom prostredí doteraz vyšli len dve štúdie vychádzajúce z archívnych dokumentov: SLEPČAN, *Príspevok Slovenska prenasledovaným kresťanom*, s. 304 – 319; JABLONICKÝ, *Tomislav-Pogljajen Kolakovič na Slovensku*, s. 90 – 116.

³ MIKLOŠKO, František. *Nebudet ich mŕť rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 1989*. Bratislava : Archa, 1991; VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*. Bratislava : Charis, s.r.o., 1993; VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič – Mýty a skutočnosť*. In *Impulz*, 2006, č. 2; CHUDoba, Bohdan. Dr. Kolakovič a věci slovenské. In *Obzory*, č. 14, 6. 4. 1946; DREHER, Rod. *Neži v lži. Príručka pre kresťanských disidentov*. Bratislava : Postoj media, 2021. Subjektívnym zdrojom sú aj protokolárne výpovede Jozefa Vicena, člena Rodiny a zakladateľa hnutia Biela légia: Archív Ústavu pamäti národa (ďalej A ÚPN), f. 509-1-3.

⁴ Kniha vyvolala značný záujem svetovej verejnosti a bola preložená do niekoľkých jazykov. VNUK, František. Prof. Kolakovič. Božie podzemie. In *Most. Štvrťročník pre slovenskú kultúru*, roč. 42, 1997 (štvorčíslo), s. 265. Recenzia vyšla tiež v *Historický zborník*, roč. 8, 1998, s. 152 – 156. V slovenskom preklade vyšla kniha *Profesor Kolakovič. Božie podzemie* až v roku 1994.

⁵ Pozri bližšie recenziu F. Vnuka: VNUK, Prof. Kolakovič. Božie podzemie. Pozri tiež: VARINSKÝ, Vladimír. K identifikácii protikomunistických aktivít Kolakovičovej Rodiny. In VARINSKÝ, Vladimír – ŠMIGEL, Michal, zost. *K identifikácii protikomunistického odboja II. Slovenský aspekt v medzinárodnom kontexte*. Banská Bystrica : Belianum, 2021, s. 11.

⁶ V tomto duchu hodnotil Kolakoviča vatikánsky Štátny sekretariát v elaboráte vypracovanom koncom januára 1959, o ktorom sa podrobnejšie zmiňujem v závere. ASRS, AA.EE. SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, Affari Generali, položka 25, fascikel 44, 30. 1. 1959, Pro-Memoria: *I dati personali del Sacerdote Stefano Tomislav Pogljajen*, č. 921/59.

dy.⁷ V ďalšom toku rozhovoru Kolakovič načrtol ponurý obraz hrozieb, ktoré by ho čakali, ak by zostal naďalej žiť v Československu. Talianskeho vyslanca požiadal o vydanie víz a opísal mu svoje plány v Ríme. Chcel sa ubytovať v Pápežskom kolégiu sv. Jána Nepomuckého, pretože sa poznal s jeho vicerektorom Mons. Josefom Bezdičkom. Mal v pláne vyučovať na medzinárodnom inštitúte sociálnych štúdií Pro Deo (*Centro informazioni Pro Deo*, CIP), ktorý viedol legendárny belgický dominikán Félix Morlion – „apoštol verejnej mienky“⁸ a symbol protikomunistického zápasu v povojnovom období. Taliansky vyslanec Kolakovičovi naznačil, že vzhľadom na jeho posledný pobyt v Ríme na jeseň 1945, ktorý vyvolal rozpaky nielen na talianskom ministerstve zahraničných vecí, ale aj v prostredí Svätej stolice, vystavenie nového víza by nebolo bez problémov. Tacoli sa preto obrátil na centrálu v Ríme a požiadal o stanovisko.⁹

Odpoveď, ktorá prišla z Ríma, Kolakoviča nemohla potešiť. V prípise vysoko postaveného úradníka talianskeho ministerstva zahraničných vecí sa totiž konštatovalo, že mu vízum nemá byť udelené, pretože jeho prítomnosť v Ríme pred niekoľkými mesiacmi bola príčinou niekoľkých nedorozumení.¹⁰ Keďže Kolakovič vycestovacie vízum do Talianska v tomto prípade nedostal, odcestoval z Prahy repatriačným vlakom do Belgicka a do Československa sa už nikdy nevrátil. Koncom štyridsiatych a v päťdesiatych rokoch absolvoval množstvo zahraničných ciest, navštívil USA i Kanadu a pôsobil aj v niektorých štátoch Ďalekého východu. Je to kapitola z jeho života, ktorá je takmer úplne neznáma. O to väčšiu hodnotu majú dokumenty Historického archívu vatikánskeho Štátneho sekretariátu, ktoré na základe diplomatických správ a korešpondencie medzi jednotlivými diplomatmi a zástupcami Svätej stolice a Štátnym sekretariátom pomerne presne mapujú jeho početné aktivity v zahraničí v období povojnového pontifikátu pápeža Pia XII. Cieľom príspevku je tieto aktivity chorvátskeho kňaza zdokumentovať, spresniť obraz o jeho povojnovom účinkovaní a napokon vyvrátiť mýty a legendy, ktoré sa s jeho menom častokrát spájajú.

Začiatkom augusta 1946 pricestoval Kolakovič do Bruselu, kde sa prihlásil na medzinárodnom sekretariáte hnutia katolíckej mládeže *Jeunesse ouvrière chrétienne* (JOC). Hnutie JOC („jocisti“) bolo založené v Belgicku v roku 1925 otcom Josephom Cardijnom, inšpirovalo sa sociálnymi encyklikami pápežov Leva XIII. a Pia XI. a upriamovalo pozornosť zväčša ľavicovo orientovanej mládeže na kresťanské ideály a ich uplatňovanie v každodennom živote. Predstavovalo preto významnú súčasť kresťanského sociálneho hnutia.¹¹ Kolakovič hnutie, ktoré ho silno inšpirovalo, poznal z medzivojnového obdobia, keď sa počas štúdií v Belgicku zoznámil s jeho čelnými predstaviteľmi a oboznámil sa aj s princípmi apoštolátu v prostredí pracujúcej mládeže. V Bruseli mal niekoľko prednášok o položení cirkvi v Rusku. Jeseň 1946 strávil v Paríži, kde organizoval rôzne pred-

⁷ ASMAECI, f. Ambasciata presso La Santa Sede (1941 – 1946), šk. 180, 10. 7. 1946, správa Tacoliho ústrediu, č. 1453/829.

⁸ MORLION, Félix A. *The Apostolate of Public Opinion*. Montreal : [s. n.], 1944, s. 11 – 32.

⁹ ASMAECI, f. Ambasciata presso La Santa Sede (1941 – 1946), šk. 180, 10. 7. 1946, správa Tacoliho ústrediu, č. 1453/829, s. 2.

¹⁰ ASMAECI, f. Ambasciata presso La Santa Sede (1941 – 1946), šk. 180, 28. 8. 1946, prípis č. 2703/347.

¹¹ Jeunesse ouvrière chrétienne. Dostupné na internete: https://fr.wikipedia.org/wiki/Jeunesse_ouvrière_chrétienne [20. 3. 2024]; Young Christian Workers. Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/Young_Christian_Workers, [20. 3. 2024].

nášky v rámci kurzov hnutia JOC o situácii v Rusku, jeho význame pre vtedajší svet, ako aj o samotnom komunizme. V prednáškach informoval aj o aktuálnom politickom procese so záhrebským arcibiskupom Alojzijem Stepinacom, prvom z vykonštruovaných politických procesov komunistických režimov, v ktorom sa protiprávne súdili vysokí predstavitelia cirkevnej hierarchie. O procese so Stepinacom napísal článok pre francúzsku tlač.

Z Paríža sa vrátil späť do Bruselu, odkiaľ vycestoval do Veľkej Británie a Írska. V zimných mesiacoch precestoval západné Nemecko a napokon koncom februára 1947 pricestoval do Talianska. Cesty podnikal v spolupráci s Medzinárodným sekretariátom hnutia JOC, keďže bol jeho členom, a organizácia mu zrejme cesty finančne zabezpečovala. Stretával sa s niektorými prelátmi Rímskej kúrie a cirkevnými hodnostármi, ako napríklad s kolínskym arcibiskupom Josefom Fringsom, vo februári 1946 pozdvihnutým do kardinálskeho zboru.¹² Podarilo sa mu získať dôveru dominikánskeho pátra Felixa Morliona, prezidenta Medzinárodného inštitútu Pro Deo (*Istituto Internazionale Pro Deo*)¹³, ktorý ho zamestnal na pozícii asistenta a poveril ho aj organizačnou agendou v rámci jeho informačného centra. Kolakovič mal na inštitúte Pro Deo v Ríme vyučovať kurzy zo sociálnej filozofie, metodológie žurnalistiky, ako aj ideologickej propagandy. Boli to oblasti, ktoré v zmysle apoštolátu verejnej mienky vychádzajúceho z katolíckych pozícií považoval páter Morlion za kľúčové.¹⁴ Kolakovičovo nové pracovné umiestnenie mu pravdepodobne dopomohlo k získaniu víza do Talianska, o ktoré sa pred vyše pol rokom neúspešne usiloval. Páter Morlion si po príchode Kolakoviča do Ríma vyžiadal stanovisko Štátneho sekretariátu k jeho novému pôsobeniu. Stanovisko Štátneho sekretariátu k účinkovaniu Kolakoviča na pôde inštitútu Pro Deo, ako aj jeho pobytu v Ríme, však bolo negatívne. Zohľadňovalo sa v ňom síce vykonštruované, predsa len krajne neprijemné obvinenie Kolakoviča ako „vatikánskeho špióna“, ktoré sa objavovalo v ľavicovej tlači, a ktoré Svätá stolica musela brať na vedomie. Argumentovalo sa tiež tým, že Kolakovičova nová pracovná pozícia na inštitúte Pro Deo by zbytočne zvýšila jeho kredit, ktorý by sa snažil využiť výlučne vo svoj vlastný prospech (a nie v prospech cirkvi). Napokon sa spomenula aj jeho nedostatočná cirkevná disciplína a skutočnosť, že sa nemienil podriaďiť žiadnej cirkevnej autorite.¹⁵

¹² ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, *Rapport de voyage d'études du Professeur Kolakovic*, (nedatovaný elaborát, ktorého autorom je pravdepodobne Kolakovič).

¹³ Hnutie Pro Deo sa vo všeobecnosti charakterizovalo ako „Demokracia pod Božím vedením“. Stúpenci hnutia spájali socioekonomické, politické a kultúrne témy s morálnymi princípmi katolíckej cirkvi a snažili sa o sprítomnenie morálnych noriem „vpísaných do srdca každého človeka“ v civilizovanom svete vychádzajúceho zo židovsko-kresťanskej tradície. V neskoršom období hnutie podporovalo humanistické tendencie a ľudskoprávnú agendu. Archivium Generale Ordinis Praedicatorum (Archív dominikánskej rehole, ďalej AGOP), f. XIV, 3951, Pro Deo 1, 1953 – 1973, CIP Reports 1955 – 1956, č. 1, The Pro Deo Movement. Democracy under God.

¹⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, fascikel 436, Istituto internazionale „Pro Deo“: *Memorandum sul reverendo professor Tommaso Kolakovic*, 24. 2. 1947.

¹⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, vec: *Appunti del Minutante circa la persona e l'opera del sac. Tomislav Kolakovic*, fascikle 387-388, *Sac. Tomislav Kolakovic*, 10. 3. 1947.

V Ríme sa Kolakovič zdržal len krátku dobu, od konca februára do polovice apríla 1947. Nedá sa preto s presnosťou určiť, či sa niektoré z plánovaných prednášok na inštitúte Pro Deo podarilo zrealizovať. Faktom je, že v polovici marca sa obrátil listovne na sekretára Kongregácie pre mimoriadne cirkevné záležitosti Domenica Tardiniho s prosbou o audienciu, počas ktorej chcel druhému najvplyvnejšiemu mužovi vo Vatikáne predostrieť analýzu situácie katolíckej cirkvi v štátoch, ktoré nedávno navštívil.¹⁶ Na uľahčenie konverzácie vypracoval niekoľko po francúzsky napísaných elaborátov k situácii katolíckej cirkvi v konkrétnych štátoch (Rusko a stredná Európa, Nemecko, Anglicko a Írsko) a cez osobného tajomníka Pia XII., pátra Roberta Leibera, sa pokúšal o súkromnú audienciu u samotného pápeža.¹⁷

Z dôvodu požadovanej audiencie úradníci Štátneho sekretariátu vyhotovili výťah z troch obsiahlych memoránd. V prvom z nich Kolakovič analyzoval situáciu v Rusku. Vo všeobecnosti považoval vnútornú situáciu za veľmi kritickú. Tvrdil, že medzi ruským obyvateľstvom prevládali strach z novej vojny a použitia atómovej bomby. Na druhej strane vyzdvihol nárast sebavedomia a národného povedomia u ruskej a ukrajinskej mládeže, konštatoval nedostatok nadšenia pre komunistické idey, najmä medzi mládežou, a vítal tiež väčší záujem o náboženstvo. Vychádzal z predpokladu, že nestačí zničiť komunistickú ideológiu, pretože prázdne miesto po nej ihneď zaujme iná ideológia. Argumentoval, že na prebudenie veriacich bolo nevyhnutné začať budovať silné kresťansko-sociálne hnutia podľa príkladu hnutia JOC.¹⁸ V súvislosti so situáciou v Anglicku vyzdvihol dobre fungujúce katolícke školstvo. Kritizoval však, že je určené hlavne pre majetnejšie rodiny. Pozitívne tiež hodnotil katolícku tlač a pôsobenie „jocistov“. Varoval však pred priveľkým vplyvom marxistickej ideológie medzi študenti a robotníkmi.¹⁹ Írsko vnímal ako v podstate katolícku krajinu s plnými kňazskými seminármi. Poukázal však na chudobu väčšiny írskych katolíkov a nebezpečenstvo šírenia komunizmu z dôvodu zlej sociálnej situácie, ako aj neexistencie katolíckej organizácie medzi robotníkmi.²⁰ Požiadavka Kolakoviča o audienciu však úspešná nebola. Tardini, známy svojou mimoriadnou rozhladenosťou, ale aj ostrým jazykom, nechal Kolakovičovi odkázať, že je veľmi zaneprázdnený a že mu želá šťastný návrat do Belgicka.²¹

Tardini, ktorý Kolakoviča prijal na audiencii v Ríme začiatkom decembra 1945, nevidel žiaden dôvod k opätovnému osobnému rozhovoru s chorvátskym kňazom. Krátko po decembrovej audiencii, ktorá bola jedinou audienciou poskytnutou Kolakovičovi zo strany sekretára Kongregácie pre mimoriadne cirkev-

¹⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, vec: Sue informazioni sulla situazione internazionale e su quella religiosa di alcune nazioni europee, fascikel 400, Rím, 17. 3. 1947, Kolakovič Tardinimu.

¹⁷ Ibid., fascikel 403, *Pro memoria pour l'audience Pontificale*.

¹⁸ Ibid., fascikle 404-405, *Riassunto di un appunto del sac. Kolakovic: Sulla situazione mondiale in connessione col problema russo*.

¹⁹ Ibid., fascikel 420, *Riassunto di un appunto del sac. Kolakovic: sulla situazione in Inghilterra*.

²⁰ Ibid., fascikel 425, *Riassunto di un appunto del sac. Kolakovic: sul cattolicesimo in Irlanda*.

²¹ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, vec: Sue informazioni sulla situazione internazionale e su quella religiosa di alcune nazioni europee, fascikel 399, číslo spisu 1889/47, 23. 3. 1947, Rev. Kolakovic (ručne dopísaná poznámka Tardiniho).

né záležitosti, si Tardini zaznamenal niekoľko dôležitých poznámok. Obsahom rozhovoru medzi ním a Kolakovičom v decembri 1945 boli čerstvé dojmy z nedávnej návštevy Sovietskeho zväzu. Kolakovič v tejto súvislosti navrhol Tardinimu možnosti hľadania *modus vivendi* so sovietskou vládou ohľadom zmeny postoja komunistického štátu ku katolíckej cirkvi, pričom bol presvedčený, že bolo nevyhnutné dohodnúť sa priamo so Stalinom v rámci bližšie nešpecifikovanej misie Svätej stolice. Ako vhodnú osobu pre takúto misiu označil seba. Tardini si na margo audiencie zaznamenal:

„Je bolestné vidieť, ako sa títo kňazi podvolujú takýmto manévrom. Sú to agenti Rusov, či už si to uvedomujú alebo nie. Slúžia politickým záujmom Ruska, nechápu ale záujmy Svätej stolice. Každý chce presadzovať svoje ego. Každý chce byť sprostredkovateľom. Ale všetko nasvedčuje tomu, že boli vyslaní.²² Takže nájsť jasný a spravodlivý postoj je jediný spôsob, ako reagovať.“²³

Na základe jasnej pozície Tardiniho, ako aj skutočnosti, že Kolakoviča Iavicová tlač označovala ako „vatikánskeho špióna v Sovietskom zväze“, Štátny sekretariát navrhoval, aby sa Kolakovič „zdržoval čo najďalej od Ríma“ v snahe vyhnúť sa zbytočným podozreniam ohľadom jeho nejasného pôsobenia.²⁴

V záujme lepšieho poznania osobnosti chorvátskeho kňaza si hlavný úrad Rímskej kúrie vyžiadal stanovisko generálneho prokurátora jezuitskej rehole. Kolakovič bol v stanovisku vnímaný ako človek, ktorému nechýbala inteligencia a horlivosť. Rovnako mal disponovať jazykovým nadaním a schopnosťou získať si väčšie skupiny ľudí. K jeho slabším stránkam patrila výbušná povaha, nedostatok opatrnosti a umiernenosti. Ešte ako člen Spoločnosti Ježišovej mal mať najmä problémy podriaďiť sa nariadeniam a pokynom jeho predstavených, čo mal byť aj jeden z dôvodov pre jeho odchod z rehoľného spoločenstva. Predstavení jezuitov mu mali svojho času odporučiť, aby z rehole odišiel, pretože keď bude voľný, bude sa môcť lepšie venovať svojej práci.²⁵ Generálny prokurátor jezuitov bol toho názoru, že v prípade jeho zotrvania v Ríme by sa nevyhnutne musel podriaďiť cirkevnej autorite. Nevedelo sa totiž, či Kolakovič mal nejaké spojenie s chorvátskym biskupom, ktorému jurisdikčne podliehal.²⁶

²² V talianskom origináli: „Ma tutto fa credere che siano inviati“.

²³ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, vec: *Appunti del Minutante circa la persona e l'opera del sac. Tomislav Kolakovic, marzo-aprile, giugno 1947*, fascikle 391-392, 1. 3. 1947, *Precedenti sul. Rev. Kolakovic*.

²⁴ Ibid.

²⁵ Okolnosti Kolakovičovho odchodu, resp. vylúčenia zo Spoločnosti Ježišovej, boli pomerne zložité. Pod vlastným menom Stjepan Poglajen mal ešte v roku 1942 požiadať generála jezuitov Włodzimira Ledóchowského o vystúpenie z rehole. Keďže Ledóchowski koncom roka 1942 zomrel, Poglajenovu záležitosť ohľadom vystúpenia z rehole (a dišpenzovania od sľubov) riešil už generálny vikár jezuitov Norbert de Boynes (reholu *de facto* viedol až do 15. 9. 1946, keď bol na Generálnej kongregácii zvolený belgický páter Jean-Baptiste Janssens). Generálny vikár de Boynes sa spočiatku rozhodol nevypočuť Poglajenovu žiadosť, po ďalšom naliehaní a rozhodnutí definitívne opustiť reholu, Generálna kúria 31. 5. 1943 delegovala chorvátskeho provinciála, aby vyradil Poglajena z provincie. Pozri bližšie SLEPČAN, *Príspevok Slovenska prenasledovaným kresťanom*, s. 312 – 317.

²⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, vec: *Appunti del Minutante circa la persona e l'opera del sac. Tomislav Kolakovic, marzo-aprile, giugno 1947*, fascikel 390, *Rev. Kolakovic*, 3. 3. 1947. Kolakovič jurisdikčne pravdepodobne

Dňa 17. apríla 1947 odcestoval Kolakovič do Spojených štátov amerických. Pred tým, než sa vydal na cestu, vyžiadal si audienciu u Tardinioho. So žiadosťou však nemal úspech, pretože stanovisko štátneho sekretára bolo odmietavé.²⁷ Po príchode do USA navštívil apoštolského delegáta vo Washingtoni Cicognaniho a predostrel mu plány, ktoré mal vzhľadom na jeho pobyt v USA. V princípe chcel organizovať konferencie o komunizme. Apoštolskému delegátovi však nedokázal bližšie uviesť, od koho má mandát a koho zastupuje. Cicognani ho preto nasmeroval na generálneho sekretára Americkéj biskupskej konferencie Mons. Howarda J. Carrolla. V liste Tardinimu sa Cicognani o stretnutí Kolakoviča s Mons. Carrollom zmienil nasledovne:

„Uvedená osoba mala niekoľko rozhovorov s Mons. Carrollom, ako aj ďalšími vedúcimi rôznych oddelení v rámci NCWC. Preukazuje ohromujúce zručnosti dosiahnuť to, čo pokladá za dôležité a využiť vo svoj prospech všetky prostriedky, ktoré sa mu ponúkajú. Prišiel okrem iného s návrhom osobného stretnutia s prezidentom USA. Pri predstavovaní seba samého uvádza kvalifikácie, ktoré sú nejasné, napríklad, že bol profesorom v Ríme, že prednášal, že mal vzťahy a bol v kontakte s tou či onou cirkevnou osobnosťou, atď.“²⁸

Chovanie Kolakoviča vyvolávalo v kruhoch Americkéj biskupskej konferencie – v období počiatkov studenej vojny a kreovania zásadných antikomunistických stratégií mimoriadne vplyvnú organizáciu – vážne rozpaky. Ako problematická sa vnímala skutočnosť, že jeho predošlé aktivity boli zahalené tajuplnosťou. Podobne sa presne nevedelo, od akej cirkevnej autority mal mať poverenie.²⁹ Na otázky zaslané Cicognanim do Ríma prišla zo Štátneho sekretariátu odpoveď, že „uvedená osoba si nezaslúži príliš veľkú dôveru“.³⁰

Mons. Carroll upozornil apoštolského delegáta Cicognaniho aj na novinový článok, publikovaný 29. mája 1948 v americkom časopise *Collier's* s názvom *God's Underground in Russia. By Father George. As told to Gretta Palmer*, ktorý v kruhoch vatikánskej diplomacie vyvolal rozruch. Spočiatku sa totiž nevedelo, kto bol autorom článku zaoberajúceho sa ťažkou situáciou veriacich a podzemnou Cirkvou v Sovietskom zväze. Mons. Carroll bol presvedčený, že podľa vyrozprávaného príbehu sa za pseudonymom otca Georga skrýval v prostredí Rímskej kúrie v tom období už dobre známy chorvátsky kňaz Kolakovič.³¹

podliehal biskupovi Kvirinovi Klementovi-Bonefačičovi, ktorý bol v rokoch 1923 – 1954 biskupom Splitsko-makarskej diecézy.

²⁷ Znelo v tom zmysle, že Kolakovič nepožíval v kruhoch Rímskej kúrie dôveru. Stanovisko prezentoval Kolakovičovi vysoký úradník v Kongregácii pre východnú cirkev, Mons. Antonio Arata. Vysvetlil mu, že jeho ďalší pobyt v Ríme bol nežiaduci. ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, vec: *Appunti del Minutante circa la persona e l'opera del sac. Tomislav Kolakovic, marzo-aprile, giugno 1947*, fascikle 382-383, *Prof. Kolakovic*, 15. 4. 1947.

²⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, 27. máj 1947 Cicognani Tardinimu, fascikle 359; 2. 5. 1947, Cicognani Tardinimu, fascikle 370-371.

²⁹ Ibid, fascikle 358-359.

³⁰ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, fascikel 367, 11. 5. 1947, telegram č. 2939.

³¹ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Sac. Tomislav Kolakovic, fascikel 346, 8. 6. 1948, Cicognani Tardinimu.

Napriek zdržanlivému postoju vatikánskej diplomacie v USA a amerických biskupov sa Kolakovičovi podarilo dosiahnuť aj určité úspechy. Získal dôveru a záujem americkej spisovateľky a novinárky Gretty Palmer a spolu s ňou vydal už spomínanú knihu spomienok *God's Underground*. Presvedčil bohatú americkú rodinu Michaela Gracea vlastníacu výrobu zaoceánskych lodí, aby mu poskytla peňažné prostriedky na jeho prvú cestu na Ďaleký východ v roku 1948. Rodina Graceovcov však svoju podporu stiahla hneď potom, ako sa vyskytli v americkej tlači obvinenia, že Kolakovič mal byť sovietskym agentom.³² Získal tiež priazeň vplyvnej političky, členky Kongresu USA a v rokoch 1953 – 1956 jedinej ženskej veľvyslankyne USA v Taliansku v období studenej vojny, Clare Booth Luce, ktorá konvertovala na katolícku vieru a patrila medzi najvplyvnejšie osobnosti anti-komunistického ťaženia USA v počiatočnom období studenej vojny. Clare Booth Luce hrala určitú rolu v súvislosti s cestami Kolakoviča na Ďaleký Východ.³³ Pomohlo mu tiež písomné odporúčenie vplyvného kuriálneho kardinála, Francúza Eugèna Tisseranta³⁴, z decembra 1948³⁵, ktoré sa napriek pochybnostiam o jeho pravosti zo strany newyorského arcibiskupa Spellmanna ukázalo ako pravé. Kardinál Tisserant podporil chorvátskeho kňaza argumentom, že ho poznal od roku 1946 ako blízkeho spolupracovníka zakladateľa hnutia JOC otca Cardijna a že o ňom mal vedomosť, že pracoval v prospech apoštolátu katolíckej mládeže na Slovensku. Ako ďalší dôvod uviedol, že Kolakovič mal pôsobiť v diecézach, ktoré patrili pod Kongregáciu pre východnú Cirkev, ktorú riadil.³⁶ Kardinál Tisserant bol nielen vplyvným kuriálnym kardinálom a prefektom vtedajšej Kongregácie pre východnú cirkev, ale aj popredným cirkevným predstaviteľom, ktorý mal mimoriadny záujem o osud katolíkov za železnou oponou.³⁷

³² ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Circolare alle Rappresentanze dell'Estremo Oriente sul sac. Tomislao Kolakovic, 15. 12. 1949 Cicognani Tardinimu, fascikle 316-321. Šestštránový list si prečítal Pius XII.

³³ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Circolare alle Rappresentanze dell'Estremo Oriente sul sac. Tomislao Kolakovic, 18. 5. 1950 Apoštolský delegát v Sydney Tardinimu, fascikel 303.

³⁴ Eugèn (Eugenio) Tisserant stál na čele Kongregácie pre východnú cirkev dlhých 23 rokov (1936 – 1959). Podporoval autonómiu východných cirkví, preukazoval veľkorysosť voči východným kresťanom a prispel k budovaniu vzťahov medzi katolíckou a pravoslávnu cirkvou. Bol zásadným antikomunistom. K jeho životopisu vo všeobecnosti pozri: FOUILLOUX, Étienne. *Eugène cardinal Tisserant 1884 – 1972. Une biographie*. Paris : Desclée de Brouwer, 2011. <https://doi.org/10.14375/NP.9782220062983> Významne podporil aj snahy slovenského katolíckeho exilu o vybudovanie Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme (bol biskupom suburbikárnej diecézy Porto a Santa Rufina, do ktorej jurisdikcie ústav patrili).

³⁵ List z 20. 12. 1948 podpísaný Kardinálom Tisserantom bol nasledovného znenia: „sacerdotem necnon sociologiae professorem a nobis optime in Domino enie commendamus in operibus sociologicis scientificis et apostolicis prosequendis“. ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Circolare alle Rappresentanze dell'Estremo Oriente sul sac. Tomislao Kolakovic, 12. 12. 1949, koncept listu Štátneho sekretariátu Tisserantovi, č. 7421/49, fascikel 327.

³⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Circolare alle Rappresentanze dell'Estremo Oriente sul sac. Tomislao Kolakovic, 14. 12. 1949, Tisserant Tardinimu.

³⁷ Kolakovič napísal kardinálovi Tisserantovi niekoľko listov. Tisserant mal jeho aktivity komentovať v tom zmysle, že Kolakovič nepracoval podľa jeho inštrukcií, nemal nad ním žiadnu kontrolu a nevedel presne, ako využíva finančné prostriedky, ktoré od neho

Dňa 20. decembra 1949 sa Kolakovič nalodil v San Franciscu na zaoceánsku loď, ktorá mala namierené do juhovýchodnej Ázie. Spreádzala ho skupina ôsmych mladých ľudí – štyroch mužov a štyroch žien – pričom medzi nimi sa mala nachádzať aj osoba slovenského pôvodu.³⁸ O jeho plavbe na Ďaleký východ sa dochovala podrobná správa, keďže na lodi cestoval katolícky kňaz arcidiecézy v San Franciscu Nicolas P. Connolly, ktorý na žiadosť miestneho arcibiskupa spísal memorandum o postojoch a správaní Kolakoviča a jeho skupiny.³⁹ Počas plavby sa Kolakovič nechal oslovovať ako „otec“, či „profesor George“ a svoju misiu na Ďalekom východe označoval ako striktné tajnú. Cieľom jeho plavby bol Taiwan, ostrov v juhovýchodnej Ázii známy aj ako Formóza, ktorý v roku 1949 obsadila Čankajšekova armáda a s podporou USA zabránila obsadeniu ostrova čínskou ľudovou armádou. Kolakovič plánoval na Taiwane organizovať tajné štruktúry podzemia, vzhľadom na danú politickú situáciu však nie je jasné, o čo mu šlo. Cestoval v obleku s čiernou kravatou skrývajúc tak svoju kňazskú identitu. Zo spomínaného memoranda vyplýva, že on a jeho skupina sa po celú dobu plavby ostentatívne vyhýbali prítomnému kňazovi na palube lodi, ktorým bol už spomínaný páter Connolly, a nezúčastňovali sa svätých omší. Nie je však vylúčené, že si odslúžil súkromné omše. Z memoranda ďalej vyplýva, že obavy z pôsobenia Kolakoviča na Ďalekom východe vyjadril aj františkánsky páter Alphonse Schnusenberg – v tom čase františkánsky vizitátor vo východnej Ázii, ktorý Kolakoviča poznal z jeho predchádzajúcich misií.⁴⁰ Štátny sekretariát vzhľadom na obavy, ktoré vyvolávali Kolakovičove aktivity, prijal opatrenie upovedomiť apoštolské diplomatické zastupiteľstvá v Japonsku, Kórei, Indonézii, Austrálii, Indii a Číne o charaktere jeho osobnosti, čo sa udialo formou obežného listu 27. apríla 1950.⁴¹

Roky 1950 a 1951 Kolakovič strávil na Ďalekom východe. Veľkú časť tohto obdobia zrejme prežil na Taiwane, s krátkou prestávkou v marci 1951, keď prices-toval do Tokia. Predmetom jeho návštevy v Japonsku bolo úsilie o nadviazanie kontaktov s robotníckym hnutím, pričom sa snažil získať od jezuitského rádu povolenie prednášať na univerzite v Tokiu, čo mu ale udelené nebolo.⁴²

V júli 1950 uverejnili noviny *China Weekly Review* – prvé anglickojazyčné periodikum založené v roku 1917 v Šanghaji – obsiahly článok o Kolakovičovom údajnom protikomunistickom odboji v čínskom podzemnom hnutí. Hneď v úvo-

z času na čas dostával. Nepovažoval sa preto za zodpovedného za osobu, o ktorej činnosti nebol v celistvosti informovaný. Bol však presvedčený, že Kolakovič pracoval proti šíreniu komunistickej ideológie a oceňoval jeho aktivity v prospech pašovania náboženskej literatúry na Ďaleký Východ (Čína, Vietnam.) Pozri bližšie: FOUILLOUX, *Eugène cardinal Tisserant*, s. 381-382. Autor životopisu charakterizuje Kolakoviča ako jedného z „najzáhadnejších kardinálových korešpondentov“.

³⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, Circolare alle Rappresentanze dell'Estremo Oriente sul sac. Tomislao Kolakovic, 22. 3. 1950, Cicognani Tardinimu. List si prečítal aj Pius XII.

³⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, Circolare alle Rappresentanze dell'Estremo Oriente sul sac. Tomislao Kolakovic, 17. 2. 1950, *Memo-randum (of Rev. Nicholas P. Connolly)*.

⁴⁰ Ibid., s. 2.

⁴¹ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, Circolare alle Rappresentanze dell'Estremo Oriente sul sac. Tomislao Kolakovic, 22. 4. 1950, prípis Štátneho sekretariátu, fascikel 304.

⁴² ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, Carte sciolte 1953 – 1958, fascikel 178, 16. 3. 1951, Chargé d'affaires J. R. Knox Tardinimu.

de článku sa konštatovalo, že podzemné aktivity „otca Georga“ a ním organizovaného protikomunistického ozbrojeného odporu s počtom až milión prívržencov boli všetko výmysly. (V článku bol použitý drsný výraz „hogwash“, čo v preklade znamená „koniny“). Bol vyslovený údiv nad tým, akým spôsobom sa katolícky kňaz verejne vyjadroval o špiónážnych a sabotážnych aktivitách, ktoré mali zostať prísne utajené. Podstatou protikomunistickej činnosti malo byť podľa Kolakoviča ničenie mostov a inej infraštruktúry, sabotovanie komunikácií, letísk, skladov munície a potravinových zásob. Podľa autora článku najneuveriteľnejšie na celom podujatí „otca Georga“ bolo jeho údajné prepojenie na Svätú stolicu, ktorou sa Kolakovič zjavne sústavne zaštitoval. V závere článku preto autor nabádal, aby sa Katolícka cirkev ku Kolakovičovej údajnej „misii“ vyjadrila.⁴³ Štátny sekretariát preto navrhol konkrétne inštrukcie a nechal ich sprostredkované doručiť cez Mons. Martina Gilligana, vatikánskeho diplomata a blízkeho spolupracovníka substitúta Montiniho, ktorý bol v roku 1946 vyslaný na Apoštolskú internunciatúru v Číne. Kolakovič mal v zmysle inštrukcií zanechať akúkoľvek ďalšiu politickú činnosť, odísť z Taiwanu, obliecť si kňazskú reverendu a vrátiť sa pod jurisdikciu príslušného biskupa.⁴⁴

Do Európy sa Kolakovič vrátil až na jeseň 1952, a to najmä kvôli chorobe, ktorá ho postihla. Istý čas žil v Belgicku a na jar 1953 pricestoval do Ríma. Ubytoval sa v Inštitúte sv. Ľudovíta Francúzskeho (*Istituto di S. Luigi Francesi*) a celebroidoval sv. omše v kaplnke Inštitútu.⁴⁵ V júli 1953 požiadal o súkromnú pápežskú audienciu. Urobil tak prostredníctvom sestry Pascaliny, ktorá viedla pápežovu domácnosť. Píovi XII. napísal dlhší list vo francúzštine, v ktorom mu opísal svoj súboj s komunizmom v Ázii a Rusku. Audiencia mu však udelená nebola, pretože ju Pius XII. nepovažoval za vhodnú.⁴⁶ Po tomto dátume zostávajú osudy chorvátskeho kňaza až do roku 1956 neznáme.

Začiatkom roka 1956 sa znovu objavil v USA, o čom referoval apoštolský delegát v USA Cicognani. Kolakovičova opätovná misia v USA sa tentoraz týkala pokusov o pašovanie náboženskej literatúry za železnú oponu, bližšie poznatky o spomínanej činnosti však známe nie sú. V USA sa znovu preukazoval odporúčacím listom kardinála Tisseranta. V odporúčacom liste koncipovanom po anglicky kardinál Tisserant písal, že Kolakoviča dobre poznal a schvaloval ním organizovanú akciu zasielania náboženských kníh a iných publikácií prenasledovaným kresťanom v najviac ohrozených oblastiach Európy a Ázie, a preto odporúčal akúkoľvek pomoc pri tejto akcii.⁴⁷

⁴³ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, Self-Styled saboteur. In: *China Weekly Review*, 22. 7. 1950, roč. 118, č. 8, s. 128. Článok tvorí prílohu listu Cicognaniho Tardinimu z 10. 2. 1951.

⁴⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, fascikle 109-110, 3. 3. 1951, prípis Tardinimu, č. 1751/51.

⁴⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, Carte sciolte 1953 – 1958, 9. 7. 1953, *Precedenti circa il sac. Tomislao Kolakovic*, fascikel 106.

⁴⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, série Affari Generali, položka 25, Carte sciolte 1953 – 1958, dokument je datovaný 7. 7. 1953, fascikle 96-97.

⁴⁷ V liste doslovne: „Answering to Your letter of January 13 I can tell you that I know Rev. Kolakovic, Professor of Sociology, known as Professor George, and I approve the action organizing by him, of sending books and other publications to our persecuted and isolated christians in the specific areas and most exposed areas of Europe and Asia. Consequently I recommend most heartedly every help given to him for this action.“ ASRS, AA.EE.SS.,

V máji 1957 internunciatura v Tokiu zaznamenala príchod „profesora Georga“ do Japonska. V správe pre centrálu v Ríme internuncius písal: „Neviem, odkiaľ prichádza ani kam ide, ani to, či tu zostane. Nenadviazal žiadny kontakt s [hnutím] JOC, Katolíckym ústredným výborom ani s jezuitmi.“⁴⁸ V septembri 1958 apoštolský internuncius v Indii písal na Štátny sekretariát, že ho v úrade vyhľadal arcibiskup z Nagpur v centrálnej Indii a pýtal sa ho na „profesora Georga“, ktorý cestoval po krajinách Ďalekého východu a organizoval protikomunistické akcie. Kolakovič mal byť tentoraz držiteľom talianskeho pasu vystavenom na nové meno a mal sa preukazovať odporúčacím listom kardinála Tisseranta. Internuncius v Indii preto požadoval od centrály v Ríme konkrétnejšie informácie na adresu chorvátskeho kňaza s veľkým cestovateľským apetítom.⁴⁹

V januári 1959 pricestoval Kolakovič znovu do Ríma, kde bol videný na Pápežskom biblickom inštitúte (*Pontificio Istituto Biblico*). Náhodne ho spoznal Mons. Ďuro Kokša, rektor Chorvátskeho kolégia sv. Hieronyma (*Pontificio Collegio Croato di San Girolamo a Roma*), neskorší pomocný biskup v Záhrebe. Kolakovič sa ubytoval vo Francúzskom inštitúte a na Collegium Germanicum mal plánovať konferenciu o komunizme.⁵⁰ V tom istom čase sa apoštolský nuncius v Západnom Nemecku, americký biskup nemeckého pôvodu Aloisius Muench, pôvodne apoštolský vizitátor a vedúci III. Pápežskej misie v Nemecku⁵¹, vyzvedal na Štátnom sekretariáte, či Kolakovič skutočne požíval dôveru kardinála Tisseranta.⁵² Je preto možné domnievať sa, že istý čas sa zdržiaval aj v Západnom Nemecku.⁵³

Štátny sekretariát v dôsledku nových Kolakovičových aktivít koncom päťdesiatych rokov vypracoval dlhší elaborát s názvom Pro-Memoria, v ktorom zhrnul zásadné problematické body týkajúce sa rozporuplnej osobnosti a pôsobenia Kolakoviča vyvolávajúce množstvo otázok. Elaborát z konca januára 1959 je posledným známym stanoviskom vatikánskeho Štátneho sekretariátu, ktorý dokumentuje postoj hlavného úradu Rímskej kúrie k chorvátskemu kňazovi. Je v ňom zjavný posun od prezentovania Kolakoviča ako „vatikánskeho špióna“, ktoré bolo vykonštruované československým režimom v prvých povojnových rokoch. Svätá stolica túto skutočnosť musela vziať do úvahy aj vzhľadom na úsilie pápeža Pia XII. zachovať čo možno najdlhšie priame diplomatické kontakty so štátmi vo vznikajúcom sovietskom bloku. Obvinenie z „vatikánskeho špióna“, ako aj Kolakovičova problematická povaha, boli preto v prvých povojnových rokoch hlav-

Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Carte sciolte 1953 – 1958, fasc. 88, 21. 1. 1956, Tisserant rev. Paulovi J. Taggartovi.

⁴⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Carte sciolte 1953 – 1958, fascikel 103, 11. 5. 1957 list internuncia v Japonsku Tardinimu.

⁴⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, Carte sciolte 1953 – 1958, fascikel 102, 23. 9. 1958, *sac. Kolakovic*.

⁵⁰ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, 20. 2. 1959, *Rev. Kolakovic*, fascikel 42.

⁵¹ Viac k menovaniu a okolnostiam pôsobenia Aloisiusa Muencha ako aj okolnostiam vzniku nunciatury v Západnom Nemecku pozri HRABOVEC, Emília. Die III. Päpstliche Mission in Deutschland (1945 – 1950). In *Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*, zv. 118, č. 1 – 2, 2023, s. 105 – 128.

⁵² ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, 16. 1. 1959, Muench Tisserantovi, č. 4015/C, fascikel 54.

⁵³ Kardinál Tisserant obratom potvrdil pravosť odporúčacieho listu. ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, 27. 1. 1959, telegram Tardinioho Muenchovi, fascikel 50.

ným argumentom pre nemožnosť jeho dlhodobého pôsobenia v Ríme. Koncom päťdesiatych rokov sa v súvislosti s kritickými postojmi voči Kolakovičovi už používali viac cirkevné stanoviská, predovšetkým nedostatok disciplíny voči cirkevným autoritám. V elaboráte z januára 1959 sa kritizovali skutočnosti, že neustále cestoval oblečený v civilnom obleku (ako katolícky kňaz nenosil reverendu, čo bolo v období pred Druhým Vatikánskym koncilom výnimočné), sústavne menil identitu používaním rôznych mien a chýbala mu cirkevná disciplína, umiernenosť a ostražitosť. Nezvyčajné bolo tiež, že nikto presne nevedel, aká bola náplň jeho práce a jej konkrétne výsledky. Nejasné bolo tiež, odkiaľ a z akých zdrojov čerpal finančné prostriedky na početné cesty. Pochybnosti vzbudzoval tiež tajuplný spôsob, akým sa prezentoval a za ktorý skrýval svoju osobu a činy.⁵⁴ Ďalší osud elaborátu nateraz známy nie je. Nie sú známe ani ďalšie osudy chorvátskeho kňaza po roku 1959, keďže vatikánske dokumenty z neskoršieho obdobia zatiaľ sprístupnené nie sú.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Archívne pramene

Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i rapporti con gli stati e le organizzazioni internazionali, fond Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, pontifikát Pio XII, séria Cecoslovacchia.

Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i rapporti con gli stati e le organizzazioni internazionali, fond Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, pontifikát Pio XII, séria Affari Generali.

Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Europea, fond Ambasciata presso La Santa Sede (1941 – 1946), položka Cecoslovacchia.

Archivium Generale Ordinis Praedicatorum (Archív dominikánskej rehole), fond XIV, 3951, Pro Deo 1, 1953 – 1973.

Archív Ústavu pamäti národa, fond Jozef Vicen.

Dobová tlač

Collier's, 1948.

Obzory, 1946.

Zoznam bibliografických odkazov

DREHER, Rod. *Neži v lži. Príručka pre kresťanských disidentov*. Bratislava : Postoj media, 2021.

⁵⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato di Pio XII, Parte II, séria Affari Generali, položka 25, fascikel 44, 30. 1. 1959, Pro-Memoria: *I dati personali del Sacerdote Stefano Tomislav Pogljajen*, č. 921/59.

- FOUILLLOUX, Étienne. *Eugène cardinal Tisserant 1884 – 1972. Une biographie*. Paris : Desclée de Brouwer, 2011. <https://doi.org/10.14375/NP.9782220062983>
- HRABOVEC, Emília. Die III. Päpstliche Mission in Deutschland (1945 – 1950). In *Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*, zv. 118, č. 1 – 2, 2023, s. 105 – 128.
- CHUDOBA, Bohdan. Dr. Kolakovič a věci slovenské. In *Obzory*, č. 14, 6. 4. 1946.
- JABLONICKÝ, Jozef. Tomislav-Poglajen Kolakovič na Slovensku 1943 – 1946. In *Slovenské Rozhlady*, roč. 3, č. 8, 1996, s. 90 – 116.
- LETZ, Róbert. Kolakovič-Poglajen, Stjepan Tomislav. In Július PAŠTEKA a kol. *Lexikón katolíckych a kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, s. 699 – 701.
- MIKLOŠKO, František. *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 1989*. Bratislava : Archa, 1991.
- MORLION, Félix A. *The Apostolate of Public Opinion*. Montreal : [s. n.], 1944.
- SLEPČAN, Peter – LETZ, Róbert. *Krížom k svetlu. Život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Trnava : Dobrá kniha, 2011.
- SLEPČAN, Peter. Príspevok Slovenska prenasledovaným kresťanom v ZSSR v rokoch 1939 – 1945. Prípad Tomislava Kolakoviča. In Anton ADAM, zost. *Mária – Matka v každej dobe. Zborník vedeckých príspevkov*, Žiar nad Hronom : APRINT, s.a., s. 304 – 319.
- VARINSKÝ, Vladimír. K identifikácii protikomunistických aktivít Kolakovičovej Rodiny. In VARINSKÝ, Vladimír – ŠMIGEL, Michal, zost. *K identifikácii protikomunistického odboja II. Slovenský aspekt v medzinárodnom kontexte*. Banská Bystrica : Belianum, 2021.
- VAŠKO, Václav. Profesor Kolakovič – Mýty a skutočnosť. In *Impulz*, č. 2, 2006.
- VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*. Bratislava : Charis, s.r.o., 1993.
- VNUK, František: Prof. Kolakovič. Božie podzemie. In *Most. Štvrťročník pre slovenskú kultúru*, roč. 42, 1997 (štvorčíslo), s. 265 – 269.

Elektronické zdroje

- Jeunesse ouvrière chrétienne. Dostupné na internete: https://fr.wikipedia.org/wiki/Jeunesse_ouvrière_chrétienne [20.3. 2024]
- Young Christian Workers. https://en.wikipedia.org/wiki/Young_Christian_Workers [20.3. 2024]

SUMMARY

Post-war Activities of Stjepan Tomislav Poglajen – Kolakovič in the View of the Vatican Diplomacy (1946 – 1959)

In the context of the emerging communist regime and its anti-Church and anti-religious crusade in the post-war Czechoslovakia, the Croatian priest Stjepan Tomislav Poglajen – Kolakovič is a well-known personality in Slovakia. Although he was active in Slovakia only for a short time, his lay apostolate as well as his activities towards the establishment of the informal community *Rodina* left a last-

ing mark and influenced a significant part of young Catholic generation. On the other hand, however, it should be pointed out that he is perhaps one of the most mystified figures of the twentieth century, while very little is known about his real life. For a better understanding of the post-war fate of Tomislav Kolakovič, the archival sources from the Historical Archives of the Vatican Secretariat of State relating to the post-war pontificate of Pope Pius XII are therefore of great importance. These are mostly reports by Vatican diplomats, nuncios, internuncios and apostolic delegates who reported to the Vatican Secretariat of State on Kolaković's stay during his many foreign trips in the West Europe, USA, Taiwan, India as well as Japan. The Vatican diplomats often asked the authorities of the Roman Curia about the meaning on Kolakovič, because his many activities with unclear background raised some questions and demanded clear instructions as to how to treat him. The stance of the Vatican Secretariat of State, and in particular of the Secretary of the Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs, Domenico Tardini, towards the Croatian priest was quite reticent. This reserved stance was based on a good knowledge of Kolaković's complicated personality, on the reports Tardini received from Kolaković's superiors of the Jesuit order as well as on personal experience during a private audience in the autumn of 1945. Recently released Vatican documents also confirm that Kolaković organized his numerous foreign trips with anti-communist goals on his own and was not authorized by any ecclesiastical authority, the Holy See or even the Pope Pius XII itself. They show a shift from the "Vatican spy" accusation that the Czechoslovak communist regime fabricated immediately after the end of World War II to more ecclesiastical considerations in the late 1950s, above all, the lack of discipline towards church authorities.

Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová, IIa SAV
Ústav pamäti národa
SK-821 08 Bratislava, Miletičova 21
e-mail: <katrebova@upn.gov.sk>
ORCID: 0000-0003-2821-3262